

DET BRITTISKA UNDERHUSVALET 1951

Av docenten NILS ANDRÉN

UNDERHUSVALET i Storbritannien 1951 blev i högre grad än någon tidigare valstrid en renodlad uppgörelse mellan de konservativa Tories och Labourpartiet. Att så skulle bli fallet antyddes redan av partiernas kandidatnomineringar. De konservativa — med sedvanliga stödgrupper under olika beteckningar — ställde upp 617 kandidater. Samma antal framfördes även av Labour. De åtta valkretsar, som Tories lämnade utan egna kandidater, låg samtliga i England, Wales och Skottland.

Labour åter avstod från strid i åtta av de 12 nordirländska valkretsarna. I tre av dessa framträdde irländska nationalisterna under olika beteckningar som de konservativa »Ulsterunionisternas» huvudmotståndare, medan i en fjärde »Irish Labour», också det ett parti med förankring i Dublin, tillfogade de konservativa deras enda mandatförlust i valet.

Liberallerna, som 1950 ställde upp 475 kandidater — av vilka 319 inte fick en åttondel av de avgivna rösterna i respektive valkretsar och förlorade sina valdepositioner (på 150 pund) — förde fram blott 109 kandidater, flertalet i engelska stads- och landsbygdsvalkretsar. Relativt sett var de dock bäst företrädde i Wales' och Skottlands landsbygdsvalkretsar, i vilka de även erövrade fyra av sina sex mandat. Kommunisterna hade 1950 ställt upp 100 kandidater men rönt ett svidande bakslag. De förlorade båda sina 1945 valda representanter, och alla kandidater utom tre förlorade sina depositioner. Vid valet 1951 ställde de inte upp mer än 10 kandidater.

Av de återstående 23 kandidaterna representerade tre det oberoende arbetarpartiet (I.L.P.), som efter att ha avträtt från scenen 1950 nu kom tillbaka. Fyra kandidater företrädde, såsom redan antytts, olika antibrittiska grupper på Nordirland, två var walesiska och två skotska »nationalister». De tolv återstående var partilösa.

Översikten visar, att av de sammanlagt 1 376 kandidaterna 1 234 företrädde de båda stora partierna. Även den följande uppgörelsen vid valurnorna blev i högre grad än någonsin tidigare en strid mellan labour och tories. Av de rent brittiska smågrupperna fick endast liberalerna representanter invalda i underhuset. Dessutom invaldes tre irländare. Hur valen under de sista 28 åren allt mer blivit renodlade uppgörelser mellan de två stora partierna framgår av följande tabell (1) över de tre största partiernas procentuella andel av de avgivna rösterna vid sex valtillfällen sedan 1923.

Tabell 1. De konservativas, labours och liberalernas procentuella andel i de avgivna rösterna vid sex val 1923—1951.

(Uppgifterna för 1923—35 enligt The Times House of Commons 1935, för 1945—51 ur The Economist, 3/11 1951.)

Valår	Kons. ¹	Lab.	Lib.	Kons. + Lab.
1923	38,1	30,5	29,6	68,6
1929	38,2	37,1	23,4	75,3
1935	52,9	38	6,5	90,9
1945	39,7	48,8	9,1	88,5
1950	43,4	46,2	9,1	89,6
1951	48	48,7	2,5	96,7

¹ Här inräknas med de konservativa lierade grupper.

Det brittiska majoritetsvals-systemet förstörar som bekant skillnaden mellan små och stora partier. Koncentrationen till de båda stora partierna i underhuset har därför, som tabell 2 visar, blivit långt större än i väljarkåren.

Tabell 2. De konservativas, labours och liberalernas procentuella andel i underhusmandaten efter sex val 1923—51.

(Inom parentes anges antalet erövrade mandat.)

Valår	Kons.	Lab.	Lib.	Kons. + Lab.	Underhusets medlemsantal
1923.....	42,1 (259)	31,0 (191)	25,2 (155)	73,2 (450)	615
1929.....	42,3 (260)	46,7 (287)	9,6 (59)	88,9 (547)	615
1935.....	70,1 (431)	25,0 (154)	3,4 (21)	95,1 (585)	615
1945.....	33,1 (212)	62,2 (398)	1,9 (12)	95,3 (610)	640
1950.....	47,7 (298)	50,4 (315)	1,4 (9)	98,1 (613)	625
1951.....	51,4 (321)	47,2 (295)	0,9 (6)	98,6 (616)	625

Utvecklingen mot koncentration av väljarna till de två huvudpartierna har nu gått så långt att Storbritannien håller på att få vad det alltid förmodats ha haft men i realiteten nästan aldrig kunnat uppvisa — ett renodlat tvåpartisystem. Påståendet kan förefalla tillspetsat, ty i själva verket har tvåpartiprincipen — Hans Majestäts regering mot Hans Majestäts opposition — alltid varit den dominerande. Men en blick på landets partihistoria visar inte desto mindre, att den i praktiken har varit i hög grad modifierad av smärre, mer eller mindre varaktiga politiska kombinationers mellankomst. Här må endast erinras om den irländska gruppens betydelse under större delen av 1800-talet och början av 1900-talet och om labours framväxt under vårt eget århundrade.

Orsakerna till den nuvarande tvåpartigrupperingens tillkomst är på ett sätt uppenbara men samtidigt ogripbara. Det är lätt att påpeka en hel rad av faktorer, som lett till arbetarpartiets frammarsch och liberalernas nedgång. Men det är omöjligt att göra en ens tillnärmelsevis exakt bestämning av dessa faktorerers inbördes sammanhang och betydelse. Det sagda må tjäna som en varning att följande försök att schematiskt skissera orsakssammanhangen måhända bör tas med en nypa salt.

Det liberala partiet upplevde sin sista storhetstid under årtiondet före 1914. Den liberala regeringen under Campbell-Bannerman och Asquith genomförde en rad reformer, som inledde Storbritanniens förvandling till en modern social välfärdsstat. Den drivande kraften bakom reformerna var dock icke regeringens chefer utan Lloyd George, som även drev fram den konstitutionella konflikt, vilken ledde till överhusets vingklippning 1911. Lloyd George stod på sitt partis vänsterflygel. Han var »radikal» och stod som sådan i en viss motsättning till sitt partis moderatäre eller rent av mera konservativt präglade element. Också andra omständigheter, som här icke kan beröras, blottade sprickor i den mäktiga liberala fasaden. Hur allvarliga dessa var är svårt att säga, ty den avgörande schism, som splittrade partiet, utlöstes mer av personliga än sakpolitiska faktorer. År 1916, under brinnande krig, undanträngde Lloyd George med konservativ hjälp sin chef Asquith från premiärministerposten, och schismen mellan den förorättade Asquith och hans vänner å ena sidan samt Lloyd George å den andra fördjupades under de följande åren till den grad, att den efter kriget nära nog allsmäktige premiärministern, åter stödd av sina kon-

servativa koalitionsbröder, vid 1918 års val nästan helt kunde utestänga den liberala gruppen kring Asquith från underhuset.

De försök som gjordes att försona de båda rivaliserande liberala grupperna blev, främst på grund av Lloyd Georges hållning, endast sporadiskt framgångsrika. Hela denna konflikt, och inte minst Lloyd Georges fasthållande vid koalitionen under åren närmast efter kriget, berövade liberalerna de möjligheter som de eljest kunde ha haft att framträda som ett slagkraftigt vänsterparti under mellankrigsåren. Detta blev ödesdigert, ty det gav redan 1918 labour, vars frammarsch gynnats av den sociala och ekonomiska utvecklingen under kriget, tillfälle att framträda som det ledande »reformpartiet» i brittisk politik — en ställning som det sedan dess behållit och tack vare sin allians med den fackliga arbetarrörelsen och sin överlägsna organisation ytterligare befast.

Därmed var — kan man i varje fall säga efteråt — liberalernas öde i grund och botten beseglat. Ställt mellan två mäktiga partier, inbördes splittrat, kom det liberala partiet efter hand att allt starkare drabbas av det brittiska majoritetsvals-systemets påtagliga fientlighet mot mellanpartier. Hur detta skedde har redan visats i tabell 1 och 2.

Det liberala partiet har sedan länge upphört att vara ett regeringsdugligt parti. Det kan icke uppträda som en rival till labour och tories om regeringsmakten. Ur denna synvinkel är det konservativa slagordet vid de båda sista valen »a vote for the Liberals is a vote wasted» fullt riktigt. Därmed är dock icke sagt, att de liberalas valinsatser under de sista valen varit betydelselösa. År 1945 vann labour 69 valkretsar, i vilka de sammanlagda konservativa och liberala rösterna översteg labours. Några av dessa skulle sannolikt ha erövrats av de konservativa, om liberalerna icke deltagit. Den liberala interventionen 1945 kan dock icke ha påverkat valutgången i stort, ty även om de konservativa fått samtliga 69 mandat, vilket är helt orimligt, skulle labour likväl ha fått över 20 röster mer än varje annan tänkbar kombination. Däremot avgjorde liberalerna genom sitt ställningstagande sannolikt valutgången 1950 och även 1951. Efter 1950 års knappa labourseger beräknades det, att de konservativa, om liberalerna avstått från sin ur partiets egen synpunkt fåfänga massintervention, kunde ha vunnit ytterligare 17 mandat och med 315 underhusmedlemmar blivit det största partiet. Det har även framhållits, att liberalerna var ytterst nära att sin ringa styrka till trots bli tungan på vågen. Det hade blott krävts, att partiet i fem valkretsar erövrat ytterli-

gare sammanlagt 853 röster för att partiställningen skulle ha blivit 310 labour mot 303 konservativa med 9 liberaler som underhusets vågmästare. Mot bakgrunden av dessa siffror ter sig liberalernas förhoppningar att 1951 bli en utslagsgivande faktor fullt begripliga.

Valet krossade dock alla sådana drömmar. I och för sig säger det icke så mycket att liberalernas andel i elektoratet sjunkit, ty nedgången berodde till icke ringa del på att partiet, vist av skadan, 1951 ställde upp långt färre kandidater än 1950. Trots detta förlorade 66 av partiets 109 kandidater sin valdeposition. Det är även att märka, att tillbakagången är av en långt större storleksordning än vad som svarar mot den minskade insatsen i form av nominerade kandidater. Trots att liberalerna 1951 i stort sett begränsade sig till de ur deras synpunkt gynnsammaste kretsarna, var det genomsnittliga antalet röster, som varje liberal kandidat attraherade, icke väsentligt större 1951 än 1950:

Tabell 3. Liberala kandidater och röster 1935—51.

År	Antal nominerade kandidater	Antal röster	Röster/kandidater
1935.....	161	1 440 316	8 946
1945.....	307	2 239 668	7 295
1950.....	475	2 621 551	5 519
1951.....	109	730 551	6 702

Siffrorna är som antytts icke helt jämförbara. Skall man kunna bilda sig en föreställning om de liberala kandidaternas genomsnittliga slagkraft 1950 och 1951, måste man begränsa sig till de valkretsar, där liberalerna deltog vid båda valtillfällena. Från dessa 104 valkretsar bör även dras sådana, där de konservativa 1951 (men icke 1950) avstod från att framföra egna kandidater och därigenom gav liberalerna ett betydande rösttillskott. I de fem valkretsar det gäller fick de liberala kandidaterna 1951 113 285 röster mot blott 52 787 år 1950.

I de 99 valkretsar som sålunda kan jämföras med varandra fick liberalerna 1950 en utdelning av 800 121 röster men 1951 blott 590 564. Antalet röster per kandidat sjönk alltså i själva verket från 8 082 till 5 955.

Siffrorna visar, att många av de liberala väljarna från år 1950 måste ha avfallit också i de valkretsar, där partiet 1951 hade egna kandidater. Vart har de gått? Ett exakt svar på frågan kan inte

ges, men en jämförelse mellan siffrorna från de båda valen kan ge en viss ledning. I de valkretsar, där endast Tories och Labour ställde upp både 1950 och 1951, kan man konstatera en konservativ vinst i förhållande till Labour på 0,92 procent (Labour minskade och de konservativa ökade med 0,46 procent). Denna siffra torde i stort sett representera den allmänna förskjutningen från Labour till Tories. I de kretsar, där alla tre partierna ställde upp vid båda valen, ökades de konservativas röstsiffra i förhållande till Labour med 2,41 procent. Om den allmänna förskjutningen mot Höger i dessa valkretsar var i stort sett densamma som i de kretsar, där vid båda valen endast Tories och Labour hade kandidater, skulle ungefär 1,5 procent av den konservativa ökningen hänföra sig till f. d. liberaler. I de valkretsar, där liberalerna avstod från att ställa upp egna kandidater 1951, blev den konservativa nettoökningen i förhållande till Labour däremot betydligt större, eller 3,59 procent. Här skulle, enligt samma bedömningsgrund, de konservativa ha vunnit över 2,5 procent tack vare tidigare liberala väljare.

Valdeltagandet var något lägre 1951 än 1950. Vid 1950 års val nåddes den högsta siffra som brittisk valhistoria kan uppvisa, 84 procent. Följande år hade den sjunkit något, till 82,6 procent. Det är rimligt att förmoda, att nedgången till icke ringa del berodde på att färre liberaler deltog 1951 än 1950, dvs. att ett antal väljare som 1951 röstat liberalt avstod från att delta, när de saknade egna kandidater. Det är även sannolikt, att vissa tidigare liberala väljare även i sådana valkretsar, där det 1951 alltjämt fanns liberala kandidater, påverkades av motgången 1950 och de dystra valutsikterna och därför avstod från att rösta. Minskningen i procentuellt valdeltagande var nämligen störst i de kretsar där liberalerna dragit sig tillbaka 1951, och den var större i de valkretsar där alla tre partierna uppträdde än där blott två kandidater deltog i valstriden såväl 1950 som 1951 (2,02, 1,30 respektive 0,72 procent).

De anförda siffrorna är naturligtvis delvis ganska osäkra, och de slutsatser som utifrån dem kan dras beträffande liberalernas betydelse för valutgången ännu osäkrare. I *Economist's* valanalys 3/11 1951 uttrycks en förmodan, att de f. d. liberala väljarna i kretsar, som 1951 saknade liberala kandidater, till 15 procent avstod, till 55 procent röstade med de konservativa och till 10 procent med Labour. Där liberala kandidater fanns vid båda tillfällena, förblev omkring 70 procent trogna, medan 20 procent gick till de konservativa och 10 procent till Labour. Siffran »omkring 70 procent» stämmer ganska väl med den ovan redovisade undersökningen av det

liberala valdeltagandet i jämförliga kretsar, som såväl 1950 som 1951 hade liberala kandidater. Enligt denna undersökning skulle procenttalet bli drygt 73.

En undersökning av valresultatet i de kretsar där liberalerna 1951 avstod från att framföra egna kandidater kan ge en mera påtaglig bild av liberalernas betydelse för valutgången. Den visar, att inte mindre än 17 av de 22 mandat, som de konservativa tog från labour, erövrades i sådana valkretsar. Av de 17 mandaten skulle, att döma av en jämförelse mellan de båda valen, högst tre och möjligen endast ett ha erövrats, om liberalerna icke dragit sig tillbaka. Av de återstående fem mandaten, vilka togs i strid med både liberaler och labour, skulle knappast mer än tre ha erövrats, om inte det liberala valdeltagandet minskat. Också labour skulle förmodligen icke ha lyckats erövra mer än ett av de två mandat, som de nu tog från liberalerna. Det bör dock även förutsättas, att liberalerna icke, såsom skedde, med konservativt stöd skulle kunnat beröva labour valkretsen Bolton West. Om inte liberalerna, därtill nödda och tvungna, dragit sig tillbaka från 366 valkretsar, kunde sålunda valresultatet mycket väl ha blivit: labour 310, konservativa 304, liberaler 8 och irländare 3, dvs. praktiskt taget dödläge. Möjligen är denna beräkning väl gynnsam för de båda borgerliga partierna. Om labour fått ytterligare ett eller två mandat skulle dock parlamentets arbetsduglighet inte blivit större. Antingen skulle ett absolut dödläge ha uppstått (311 mot 311) eller också hade labour fått två rösters majoritet över Tories och liberaler. I samtliga tre tänkta fall kunde de tre irländarna ha blivit utslagsgivande!

Det anförda är blott en teoretisk spekulation, som dock bör vara av ett visst värde för att belysa liberalernas nyckelställning i dagens — eller gårdagens — läge mellan de båda huvudpartierna. De konservativa tog, som nämnt väsentligen med liberal hjälp, 22 valkretsar, och liberalerna lyckades tack vare konservativt stöd erövra en. Eftersom ju liberalerna samtidigt förlorade två mandat till labour och två till de konservativa, som dock förlorade ett till »Irish Labour», blev slutresultatet, att de konservativa med 321 mandat förfogar över en majoritet av 17 röster (16 sedan en konservativ talman valts) över varje tänkbar kombination av motståndare och 26 (25) rösters majoritet över huvudmotståndarpartiet, om liberalerna skulle hålla sig undan.

På grund av labourrösternas starka koncentration till vissa valkretsar, framförallt kolgruvdistrikten, fick de konservativa majo-

ritet i underhuset trots att de fick färre röster i hela landet än labour. Partiernas procentuella andel av de avgivna rösterna har redovisats i tabell 1. Röstsiffrorna var för labour 13 948 385 och för Tories 13 724 418. Siffrorna är dock icke direkt jämförbara, eftersom de konservativa vann fyra mandat på Nordirland utan valstrid. Liberalerna fick 730 551 röster och kommunisterna 21 640. Övriga partier och oberoende kandidater samlade 177 329 röster.

*

Liberalernas betydelse för valutgången speglar en annan, långt viktigare faktor i den brittiska partibilden, nämligen den för närvarande mycket ringa rörligheten inom väljarkåren. Det förefaller, som om det vore nödvändigt att revidera den traditionella bilden av de brittiska väljarna, enligt vilken de är uppdelade i två (tidtals tre) huvudgrupper, mellan vilka står en rörlig del, som kan uppgå till 5, 10 eller 15 procent och som går än till det ena, än till det andra partiet.

De omständigheter, under vilka labour gick till val, kunde knappast ha varit ogynnsammare för partiet. Labour hade i 20 månader bildat en ytterst svag regering, vars parlamentariska stöd var så knappt, att endast en utomordentlig partidisciplin kunde avvärja voteringsnederlag i underhuset. (Hur stark denna disciplin var, visas bäst av att regeringen under det 1950 valda parlamentets livstid inte led mer än fem nederlag, alla på tämligen obetydliga frågor.) Vid valtillfället rådde allmänt kända motsättningar inom partiet (konflikten Bevan—Attlee), vilka var så allvarliga, att det då inte föreföll att vara enbart önsketänkande från oppositionens sida, som låg bakom de livliga spekulationerna kring en möjlig partisplittring. Inrikespolitiskt var ministären påtagligt förbrukad. Den hade redan före 1950 års val praktiskt taget helt genomfört det stora reformprogram, på vilket det valts fem år tidigare, och någon egentlig programförnyelse hade icke ägt rum. Landets finansiella läge, som 1950 utvecklats sig tämligen gynnsamt, undergick på sommaren och hösten 1951 en våldsam försämring. Utrikespolitiskt hade britterna drabbats av svåra motgångar och prestige-förluster.

Trots detta visade valet, att labour fortfarande i stort sett åtnjöt sina väljares förtroende — eller åtminstone deras stöd. Slutatsen ligger snubblande nära, att labour numera har ett orubbligt stöd från huvuddelen av de väljare, som partiet betraktar som sina naturliga anhängare, arbetarna. Konklusionen vinner stöd i

det sista årtiondets starka ökning av de fackligt organiserade arbetarnas anslutning till labourpartiet. Från 1931 till 1951 ökades denna från två till fem miljoner, eller med 150 procent. Samtidigt steg antalet röstberättigade från 30 till 34,5 miljoner, dvs. endast med 15 procent. En annan illustration till labours starka grepp om arbetarna lämnas i en undersökning av de politiska sympatiernas fördelning mellan de två stora partierna i en valkrets vid 1950 års val. Undersökningen gjordes i en medelstor stadsvalkrets, där labour fick ungefär två tredjedelar av de avgivna rösterna. Den visade, att 64 procent av partiets fasta anhängare kom från arbetarklassen. Motsvarande siffra var för de konservativa 22 procent.

En slutsats förefaller given. Eftersom labour under så ytterst ogynnsamma förhållanden alltjämt förmår attrahera flera väljare än sina motståndare, har partiet en utomordentligt stark ställning inför nästa val. Endast en splittring inom partiet eller ett överväldigande lyckosamt konservativt regemente torde kunna beröva partiet segern. Sannolikheten av en partisplittring förefaller just nu inte stor. Labour fick betala dyra lärpengar efter schismen 1931 och bör rimligtvis göra allt för att undvika en upprepning av denna i någon form.

För de konservativa ter sig därför läget på lång sikt föga uppmuntrande. Trots att motståndarna bokstavligen överväldigats av svårigheter och trots att det konservativa partiet bakom sig har vad en objektiv iakttagare karakteriserat som den mest fulländade partiapparat ett brittiskt parti någonsin förfogat över, lyckades de icke vinna en övertygande valseger. De ytterligare väljarreserver, som de konservativa kan mobilisera, är sannolikt icke stora. Ett visst rösttillskott vid ett kommande val kan visserligen komma från de decimerade liberala väljarskarorna av år 1951, men de är för små för att bli av någon som helst reell betydelse. Om liberalerna vid valet förra året trätt tillbaka i samtliga kretsar, där labour nu vann med en minoritet av samtliga avgivna röster och om alla liberala röster tillfallit de konservativa, skulle den konservativa vinsten ha uppgått till 14 mandat. Och om tories fått ungefär så stor procent av de liberala rösterna som de fick i de kretsar, där liberalerna faktiskt drog sig tillbaka 1951, skulle vinsten knappast ha överstigit ett halvt dussin. Inte heller är det troligt, att en aktivering av den passiva delen av de valberättigade, 1950 16 procent, 1951 17,4 procent, skulle ge de konservativa nya hjälptrupper vid valurnorna (bortsett från att ett väsentligt högre valdeltagande än vid de båda sista underhusvalen knappast är sannolikt). Sanno-

likt skulle flertalet av de mest trögmobiliserade väljarna rösta labour, icke konservativt.

Men bilden har även en annan sida, som möjligen kan erbjuda de konservativa vissa ljuspunkter. Det är möjligt, att tillfälliga omständigheter kan ha spelat in och gjort den »naturliga» högersvängningen av partipendeln särskilt liten 1951. På konservativt håll har det gjorts gällande, att den (inofficiella) labourpropagandans utmålade av Churchill som en krigshetsare eller i varje fall en för fredens bevarande farlig person påverkat många väljare, som annars kunde ha röstat konservativt. Häri har man bl. a. sökt förklaringen till den markanta nedgång för de konservativa under veckorna före valet, vilken blottades av opinionsundersökningarna. Förklaringen kan naturligtvis innehålla en viss kärna av sanning, men det förefaller inte troligt, att den är uttömmande. Labours ansvariga ledare tog öppet avstånd från krigshetsarpropagandan, och detta bör rimligtvis ha minskat dess effekt. Snarare är det väl så, att varje parti, som inte haft väntad framgång eller lidit en motgång i ett val, försöker finna en förklaring, som icke innebär ett medgivande att partiet i själva verket är svagare än det räknat med. Labour har ofta klagat över att Tories vid tidigare val försökt dupera väljarna med ett skrämnskott i valkampanjens elfte timme, en s. k. »election bogey». De bäst kända exemplen härpå är »The Red Letter» vid 1924 års val, som skulle ha givit väljarna intrycket av att labour vore kommunistiskt anstucket, och »The Post Office Scare» 1931, enligt vilket en labourseger skulle ha utgjort ett hot mot småspararnas depositioner i postsparbanken.

Det sagda är icke ett försök att helt frångå vore sig labours »bogey» 1951 eller de konservativas vid tidigare tillfällen, nämnda och onämnda, all betydelse. Men deras vikt får sannolikt icke överdrivas. Vad de konservativas nedgång — enligt opinionsundersökningarna före valet — beträffar, är dessa snarare ett uttryck för att många missbelåtna labourväljare, när det kritiska ögonblicket nalkades, bortsåg från mer eller mindre tillfälliga missnöjesanledningar och gav sitt stöd åt det parti till vilket de av traditionskäl eller sociala hänsyn känt sig knutna. Samma företeelse kunde för övrigt även iaktas före 1950 års val, då någon mera uppmärksam »election bogey» icke förekom.

En annan faktor än tillfälliga företeelser under valkampanjen torde däremot vara av större vikt vid ett försök att bedöma de konservativas utsikter att på lång sikt konkurrera med labour. Vid samtliga efterkrigsval har en stor del av labourpropagandan varit

inriktad på att utmåla de konservativa som ett »arbetslöshetsparti», i grund och botten mycket svalt gentemot alla sociala reformer. Det har säkert varit en slagkraftig propaganda, ty både 1920- och 1930-talet, då Storbritannien var hårt drabbat av arbetslöshet, dominerades nästan helt av konservativa eller konservativt präglade regeringar. »Ask your dad», uppmanade labour 1950 de nya generationerna av väljare, som själva inte kom ihåg mellankrigstiden. Och i 1951 års valmanifest hette det bl. a.: »Jämför Storbritannien under mellankrigsåren med Storbritannien av i dag! Då hade vi massarbetslöshet, massfruktan, masselände. Nu har vi full sysselsättning. Då led miljoner under fruktan och brist. Nu har vi social säkerhet för alla, män, kvinnor och barn.»

När de konservativa nu åter kommit till makten, har de tillfälle att bevisa, att de missförhållanden, varmed labourpropagandan försökt skrämja de brittiska väljarna, icke är en oundviklig följd av en konservativ regim. Om de under t. ex. fyra eller fem års tid förmår vidmakthålla full sysselsättning och social säkerhet, är det kanske möjligt, att jordmånen för den del av labourpropagandan som sysslar med att utmåla mellankrigsårens förhållanden, förlorar en del av sin slagkraft.

Att de konservativa lika väl som labour är angelägna att undvika arbetslöshet och att bereda folket största möjliga trygghet är så självklart, att det inte behöver påpekas. Intet demokratiskt parti, som för sin maktställning är beroende av stora väljargrupper inom samtliga samhällsklasser, kan ha en annan politisk målsättning. Men det är därför inte givet, att Tories helt kommer att lyckas i sina ansträngningar att göra det omöjligt att identifiera deras politik med mellankrigstidens missförhållanden. Storbritanniens svaga ekonomi och inte minst de dryga krav, som upprustningen ställer på landets alltmera uppenbart begränsade resurser, har redan nu gjort vissa åtstramningar nödvändiga. Dessa har bl. a. hotat det statliga hälsovårdsväsendet, labours och framför allt Bevans speciella skötebarn. Den omständigheten att inskränkningarna planerats och delvis inletts redan före regeringsskiftet är ingen garanti för att labour skall avstå från att ge sina motståndare skulden för dem. Även om de i dag kommer ihåg sin roll, kan de mycket väl ha glömt den om fyra eller fem år. Då kan de också räkna med att många väljare har glömt den. Redan nu har det från labourhåll gjorts gällande, att det konservativa talet om att Storbritannien befinner sig i en allvarlig kris är överdrivet (detsamma sades också under 1931 års kris), och i arbetarpartiets huvudorgan

Daily Herald har det rent av gjorts gällande, att landets ekonomiska läge före valet i själva verket varit ganska gott. Partitaktiskt kan dylika uttalanden väl förklaras. Kan svårigheterna vid Tories' makttillträde nedvärderas, är det också lätt att förringa deras positiva insatser.

*

I det föregående har två tendenser i brittiskt partiliv särskilt understrukits. Den ena är den uppenbart påtagliga återgången till tvåpartisystemet. Den andra är den ännu så länge mindre uppenbara men dock tydligt skönjbara tendensen till en permanent övervikt för ett och samma parti. Utgångspunkten för det följande resonemanget är att denna tendens är en påtaglig realitet. Det bör dock framhållas att utgångspunkten delvis är hypotetisk, och de följande konklusionerna måste därför omgärdas med alla tänkbara reservationer. Hur rörligt det brittiska elektoratet kan tänkas bli i framtiden beror på alltför många faktorer för att några bestämda slutsatser skall vara möjliga. Tendensen vid de tre sista valen är dock så påtaglig, att den måste bli en avgörande faktor vid en allmän bedömning av den sannolika utvecklingen.

Är den valda utgångspunkten riktig, måste den leda till en revidering av den traditionella bilden av tvåpartisystemets funktions sätt i Storbritannien. I en brittisk konservativ tidskrift (*Tory Challenge*, febr. 1952) har det framhållits, att nationen är uppdelad efter farliga linjer och att partigruppering och klassindelning måste skiljas från varandra, om landets traditionella politiska system skall kunna överleva. Det är utan tvivel en naturlig reaktion inom ett parti, som — trots att det på grund av valsyste mets, framför allt valkretsindelningens, slumpartade verkningssätt befinner sig i regeringsställning — är medvetet om, att dess ställning håller på att undergrävas. Detta behöver dock inte innebära, att anmärkningen är oriktig. Om partiväsendet helt läses fast vid landets ekonomiska och sociala struktur måste, i det långa loppet, resultatet bli att det parti, som representerar industriarbetarna under en mycket lång period, kommer att bli praktiskt taget permanent innehavare av makten. Vad detta innebär, har vi en viss erfarenhet av i Sverige. Utan att här gå in på frågan om en dylik utveckling är olycklig eller ej, måste det konstateras, att den i Storbritannien måste leda till en helt ny metodik för det politiska spelet.

Med en i detta sammanhang svårundviklig generalisering kan

detta spel i sin hittills traditionella form karakteriseras på följande sätt. Två stora partier har dominerat och tack vare elektoratets rörlighet och — ibland — ett tredje partis mellankomst, omväxlat vid makten. Detta gäller i stort sett även om den av konservativ dominans präglade mellankrigsperioden. Efter upplösningen 1922 av Lloyd Georges liberal-konservativa koalition satt en konservativ regering till kort efter valet år 1923, då den förlorade sin majoritet. Den första labourministären trädde i dess ställe men måste redan efter 1924 års val träda tillbaka för de gamla maktinnehavarna, som satt kvar till 1929, då ett nytt rollbyte skedde mellan tories och labour. År 1931 kom en ny scenväxling. En koalitionsregering kom till makten för att bemästra den ekonomiska krisen men förvandlades snart till en tämligen renodlat konservativ regering, som fick sitt mandat bekräftat eller förnyat 1935. Kriget framtvängde 1939—40 en ny koalition. Omedelbart före valet 1945 efterträddes denna av en rent konservativ regering, som efter valet fick vika för labour. De täta skiftena mellan de båda dominerande partierna har bidragit både till politikens »förnyelse» — när ett parti förbrukat sina idéer och sitt program har motståndaren ryckt in i dess ställe — och i viss mån även till att det parti, som suttit vid makten, icke känt sig så säkert i sadeln, att det vågat missbruka sin makt. Den ständiga kritiken av regeringens åtgärder och vetenskapen om att oppositionen snabbt kan förvandlas till regering har — åtminstone i princip — tvingat oppositionen att inrikta sig på att utforma hållbara alternativ till de delar av regeringspolitiken, som den angripit. Därmed är dock icke sagt, att oppositionspartiet, vare sig det varit labour eller tories, alltid avhållit sig från taktiskt betingad, s. k. oansvarig kritik.

Hela detta system kommer i farozonen, om elektoratets rörlighet minskas. Detta behöver förvisso inte innebära, att opinionens pendling med relativt korta mellanrum mellan de båda huvudpartierna kommer att upphöra. Men pendelslagen mot höger, som blivit allt kortare, kan komma att bli så korta, att de icke överskrider den kritiska punkt, som markerar, att ett partiskifte skall äga rum. Verkligt långtgående förändringar kommer inte att betingas av opinionsförändringar, förorsakade av yttre, aktuella händelser, utan av förskjutningar i hela samhällsstrukturen. Därmed skulle Storbritanniens politiska liv glida över i former, som mera liknar exempelvis Sveriges än de traditionella brittiska — trots olikheterna i valsysteem och partistruktur. Oppositionens roll skulle bli den permanente kritikerns, och politiska förändringar och poli-

tikens nödvändiga förnyelse i stor utsträckning bli beroende på uppgörelser icke inom valmanskåren eller parlamentet utan inom regeringspartiet självt.

Därmed skulle en tredje fas inledas i den brittiska parlamentarismens utveckling. Den första, som omfattar 1700-talet och en del av 1800-talet, kännetecknades av relativt svaga partiband och en icke obetydlig rörlighet inom parlamentet. Partiskiften kunde komma till stånd efter en opinionssvängning inom själva underhuset. Den andra fasen, omfattande den återstående delen av 1800-talet och 1900-talet fram till vår egen tid, har utmärkts av att systemskiften i regel utlösts av opinionssvängningar, som berott på väljarkårens reaktion inför yttre händelser. Under den tredje fasen, vars konturer skymtar i de sista valresultaten, skulle de allmänna valen alltjämt bli av avgörande betydelse för regeringens partifärg, men partiskiftena bli färre, eftersom valresultaten främst skulle dikteras av samhällets sociala struktur, icke av opinionens reaktioner inför yttre händelser.
